Paul Csavdari

Cine era Teofil și de ce i-a scris Luca?

Un dosar în fața Romei

Atât Evanghelia după Luca, cât și Faptele Apostolilor se deschid cu o dedicație către un anumit „Teofil”.

De două mii de ani, comentatorii se întreabă cine a fost acest Teofil și de ce a primit două dintre cele mai importante scrieri ale Noului Testament.

Răspunsul nu este doar o chestiune biografică sau de interes literar, ci e cheia pentru înțelegerea scopului real al lui Luca și pentru interpretarea corectă a conținutului și tonului celor două texte. Nu putem înțelege pe deplin ceea ce face Luca fără să știm pentru cine o face.

Contextul: un proces în fața Romei

Pentru a înțelege cine era Teofil, trebuie să începem cu contextul în care scrie Luca.

După arestarea lui Pavel la Ierusalim și audierile în fața procuratorilor Felix și Festus, precum și în fața lui Agripa, Pavel își exercită un drept fundamental al cetățeanului roman: face apel la Cezar.

Astfel, este trimis la Roma, unde va aștepta judecata finală din partea autorității imperiale. Faptele Apostolilor se încheie exact în acest punct: Pavel se află sub pază într-o casă închiriată, în arest la domiciliu, dar cu libertate de a primi vizitatori și de a predica.

Luca se află împreună cu el în această perioadă.

El este martor, colaborator și, mai mult decât atât, cronicar. Scrie din interiorul echipei lui Pavel și are un scop foarte precis: să pregătească un document coerent și credibil care să ajute la apărarea lui Pavel în fața autorităților romane.

De aceea, ambele sale scrieri – Evanghelia și Faptele – trebuie citite nu doar ca texte teologice, ci ca un dosar prezentat cu grijă unui om cheie din aparatul roman.

Cine era Teofil?

Ipotezele tradiționale despre identitatea lui Teofil sunt diverse, dar multe dintre ele nu rezistă la o analiză atentă. S-a spus că ar fi fost:

- un simplu grec anonim, numit astfel pentru că „Theophilos” înseamnă „iubitor de Dumnezeu”;
- un iudeu influent, poate chiar un mare preot (precum Teofil ben Ananus);
- un personaj simbolic, destinat să reprezinte orice credincios interesat de „adevărul deplin”.

Aceste ipoteze ignoră însă un detaliu crucial din text: Luca îi spune lui Teofil „preaalesule” – termen pe care îl folosește în Faptele Apostolilor doar pentru înalți oficiali romani. De exemplu:

- în Fapte 23:26, Felix este numit „preaalesule Felix”;
- în Fapte 24:3, Tertullus se adresează tot „preaalesului Felix”;
- în Fapte 26:25, Festus este numit „preaalesule Festus”.

În contrast, regele Agripa – un iudeu clientelar, fără funcție administrativă romană – nu este numit astfel. Acest model ne arată că Luca folosește titlul „preaalesule” exclusiv pentru oficialii romani de rang înalt, care aveau funcții juridice sau administrative. Nu pentru iudei, nu pentru simpli cetățeni, nu pentru „credincioși simbolici”.

Așadar, e clar că Teofil nu era nici grec de rând, nici iudeu, nici o figură fictivă. Era un oficial roman de rang înalt, foarte probabil implicat în procedurile juridice sau administrative legate de procesul lui Pavel.

Fie ca judecător, consilier, magistrat sau procurator, Teofil avea puterea de a influența cursul acestui caz și, prin extensie, soarta unei mișcări religioase aflate la începuturile ei.

De ce îi scrie Luca lui Teofil?

Luca nu scrie pentru a impresiona spiritual sau pentru a genera convertiri. Scrie cu un scop juridic și politic clar:

- să demonstreze că Isus nu a fost un instigator și că mișcarea creștină nu e o amenințare la adresa păcii romane. Evanghelia și Faptele sunt structurate ca o apologie – o apărare în sensul antic al cuvântului, adresată unei autorități care avea puterea să absolve sau să condamne.

Evanghelia după Luca nu este doar o biografie a lui Isus. Ea pune accent pe genealogie, pe profeții împlinite, pe comportamentul pașnic al lui Isus și pe verdictul lui Pilat: „nu găsesc nicio vină în El”.

E o lucrare atent calibrată pentru a susține că acest „Mesia” al iudeilor nu a avut intenții politice și nu a reprezentat o amenințare pentru ordinea imperială.

Faptele Apostolilor merg și mai departe. Cartea este o succesiune de procese și audieri, în care Pavel este mereu găsit nevinovat de autoritățile romane:

- Felix îl ține în arest, dar nu îl condamnă;
- Festus recunoaște că Pavel „n-a făcut nimic vrednic de moarte”;
- Agripa conchide: „omul acesta ar fi putut fi eliberat dacă n-ar fi cerut să fie judecat de Cezar”.

Aceste concluzii nu sunt întâmplătoare.

Ele sunt parte a unui dosar defensiv, care trebuie să ajungă cât mai aproape de scaunul imperial. Luca nu ascunde faptul că Pavel este liderul unei secte – dar insistă că această sectă este parte a iudaismului recunoscut, deci o religie legală. Iar dacă există conflicte, ele sunt interne iudaismului, nu amenințări la adresa Romei.

Ce ne arată omisiunile lui Luca?

Un alt argument important este ceea ce nu scrie Luca. Nu menționează fuga lui Pavel în Arabia după convertire (detaliu esențial în Galateni). Nu amintește viziunile mistice prin care Pavel își revendică autoritatea. Nu pune accent pe conflictele teologice dintre Pavel și ceilalți apostoli.

Toate aceste elemente, prezente în epistolele pauline, lipsesc din Faptele Apostolilor. Aceste omisiuni nu sunt întâmplătoare.

Sunt ajustări deliberate, pentru a-l prezenta pe Pavel ca un cetățean loial, rezonabil, coerent cu o mișcare religioasă legală. Luca construiește un portret „romanizat" al lui Pavel – un om care vorbește calm, se apără singur, cere să fie judecat conform legii și nu provoacă tulburări.

Această imagine e foarte diferită de cea din epistole, unde Pavel e mistic, polemic, profund angajat în viziuni și revelații. Diferența nu e o simplă variație de stil – ci rezultatul unor scopuri diferite: unul scrie pentru „frați", celălalt scrie pentru „Roma".

Implicațiile pentru cititorul de azi

Teofil nu era un simplu „destinatar literar", ci un oficial roman cu putere reală de decizie.

Scrierile lui Luca nu sunt doar literatură creștină, ci un dosar de apărare strategic– menit să transforme o mișcare religioasă cu un lider controversat într-o formă acceptabilă și pașnică pentru autoritățile imperiale. În această lumină, Pavel nu mai apare ca un „martir pentru adevăr", ci ca un om care știa să folosească limbajul legal și avantajele cetățeniei romane pentru a-și susține cauza și a evita condamnarea.

De aceea, pentru noi azi, Evanghelia lui Luca și Faptele Apostolilor nu sunt doar texte sacre.

Sunt și texte care ascund și omit aspecte esențiale ale personalității lui Pavel – viziunile sale mistice, conflictele sale cu ceilalți apostoli, fuga sa din Iudeea și Arabia – toate lăsate deoparte de Luca, care a urmărit un singur lucru: legalitatea și acceptabilitatea în ochii Romei.

În centrul acestei scrieri nu stă un „apostol al adevărului", ci un om preocupat de supraviețuire politică și religioasă. Tocmai de aceea, înțelegerea reală a textelor lui Luca începe cu această întrebare: cine era Teofil și ce interes avea ca acest dosar să pară „curat" și inofensiv?